

Un mite creat per la música: la “Balada d’en Jordi Roca” i la madona des Caparó

Bàrbara Duran Bordoy

*Madona de’s Caparó
en Jordi Roca vos crida.
Madona des Caparó,
que li perdoneu sa vida, que vos demana perdó.*

*I que vos n’en recordau d’aquest trobo?
En Jordi Roca té pena de la vida.
Tothom es compadeix d’ell.
Tothom, fora de la principal acusadora...
I la justícia farà el seu camí...
No se sap si per calça d’arena, forca o garrot...
Lo cert és que demà de matinada en Jordi Roca morirà, morirà...*

*Demà en aquestes hores,
ai las, ja seré mort.
Demà, en aquestes hores
m’hauran donat garrot.
Tan sols pel teu amor,
tan sols pel teu amor.
Demà en aquestes hores,
ai las, ja seré mort.*

*Alça los teus ulls garrida.
No els alcis per mirar-me;
Alça-los i prendràs plaer de veure finir ma vida.
Tothom que passa pel carrer se demana:*

*“I quin delicte ha comès en Jordi Roca per tenir tanta severitat amb ell?”¹
Estimava, estimava I el varen prendre per lladre.
I el mesquinet, la nit abans de morir canta, canta...*

*T'estim com t'estimava
i fins demà t'estimaré
i si hi ha una altra vida
allà t'esperaré.
Mai més no et podré dir:
“T'estim, t'estim, t'estim...”
perquè demà en aquestes hores,
m'hauran donat garrot.*

Solament escoltant els versos de la “Balada d'en Jordi Roca” ja ens adonam de la cançó magistral que Guillem d'Efak genera sobre la tradició oral. Les paraules *trobo*, l'expressió *ai las*, la imatge suggerida per *la nit abans de morir, canta, canta...* ens sedueixen i ens fan resseguir les passes d'una tradició literària que ens apropa a la iniciada pels trobadors catalans. La dama, l'amor, fins i tot la mort de l'amant, lliguen aquesta balada als estereotips de l'amor cortès filtrats mitjançant segles de cultura literària i a la construcció de narratives creades al voltant de la Nova Cançó a la dècada dels anys 60 del segle XX. Però també a una narrativa de gènere: la dona com a causant de la ruïna personal i social, la dona com a ésser incapaç de perdonar.

Lletra i música generen una història que esdevé simbòlica. I els símbols són aquí percebuts a diferents nivells: el gènere musical emprat (lligat a una antiga tradició musical, també a la música de tradició oral); el missatge subliminar de la cançó d'Efak en el moment en què és interpretada a Barcelona (1963, les darreres execucions en l'etapa del *franquisme desenvolupista*); el posterior ús per part de poetes, escriptors i intèrprets com a protesta envers la pena de mort i envers el poder exercit per església, exèrcit i guàrdia civil, com a defensa dels més dèbils. Un exemple del poder de les narratives construïdes al voltant del significat social de la música.

I per acabar-ho d'arrodonir, un crim que el poble sembla que no va acabar de reconèixer com a tal. Un crim comès per una petita banda: Guillem Rosselló, Miquel Nicolau i el famós Jordi Roca. Què queda, després del poderós missatge de la música, de l'ultratge a la madona des Caparó? Què en va quedar, d'una

¹ Versió de <http://www.viasona.cat/grup/projectedefak/malapesta/balada-den-jordi-roca>. Així mateix es pot consultar Obra poètica (2016, 143-144) de Guillem d'Efak.

dona marcada per un crim que transcendí públicament (comès amb la presència d'infants a la casa i amb un missatge passat per ganivet)? Per què no és conegut que Jordi Roca era un doble violador, segons s'ha documentat? Per què el criminal esdevé heroi, mentre que la dona queda doblement marcada per una violació (*relació il·lícita* segons les males llengües) i per la vergonya de convertir-se en un ésser incapaç de perdonar?

Des del reconeixement de la bellesa de la cançó i de diversos textos associats a la història, del seu poderós simbolisme que arriba als nostres dies, aquesta comunicació pretén mostrar la documentació que aclareix els fets històrics reals i reivindicar la figura de Catalina Aina Cànaves, madona des Caparó.

El crim fou comès el vespre del 3 de febrer del 1851. Un crim que podria haver estat més amagat, més oblidat, si no fos perquè determinades circumstàncies el convertiren en “mediàtic”. El principal problema és, senzillament, aquest: el crim fou conegut immediatament, en premsa, pel poble, per tot arreu.

El 7 de febrer, el diari *El Balear* ja se'n fa ressò. Els fets delictius tingueren una àmplia difusió, tenint en compte els mitjans de comunicació amb què es comptava a mitjan segle XIX.

Acabamos de saber que una de estas noches pasadas llamó un paisano á la puerta de una casa de campo situada á una hora distante de Manacor, llamado can Caparó, suplicando que se le diese abrigo mientras durase la copiosa lluvia que caia. Llevada por su buen corazón, y sin concebir las menores sospechas acerca de las intenciones del caminante, abrió la dueña, i ofrecióle la hospitalidad. A la sazón se encontraba en la casa un solo mozo, y al despedirse el huésped, calmado que hubo la lluvia hubo de ver las señas que hacía á la cual respondieron dos hombres que entraron á mano armada en la casa. El mozo huyó, persuadido de su poco valor contra tres hombres, però fue alcanzado por estos y herido de un navajazo, que le ha puesto en grave peligro. Los ladrones le condujeron maniatado á la casa, robaron cuantos efectos hallaron á mano, y se marcharon, no sin antes haber dado una muestra de feroz brutalidad con la pobre y demasiada buena muger que les franqueó su casa. [*El Balear*, número 845, 7 de febrer de 1851, pàg. 3]

A *Noticias y relaciones históricas de Mallorca* (Llabrés Bernal 1962 (III), 467 i següents) es pot llegir una narració diferent dels esdeveniments, que afegeixen detalls a la notícia publicada per *El Balear*.

Dia 3 de febrer del 1851, cap a les set del vespre, a les cases del Caparó, devora la carretera, només hi estaven la propietària, dues nines i un missatge.

Es presentà un home demanant aixopluc, puix estava plovent, i el deixaren entrar. Al cap d'una estona va dir que se'n volia anar i obrí la porta fent una senya a altres dos homes que eren defora.

El missatge intentà fugir per demanar ajut, però el guinetaren i l'entraren a les cases. Se'n dugueren el blat, les faves, la xulla, altres objectes i les bèsties de la possessió, que

els serviren per transportar el botí.

Així mateix, un d'ells forçà a la madona.

Dos dies després la Guàrdia Civil ja els havia agafat, no només amb tot el robat, sinó també amb una carrabina, cartutxos, carn d'euvel·la i diversos cuiros de xot. Varen ser duits el mateix dia davant el jutge de primera instància del partit judicial de Manacor, Dn. Climent Gil i Serrano.

Molt aviat, els criminals foren identificats. Guillem Rosselló, Jordi Roca i Miquel Nicolau n'eren els autors. Cal dir que totes les indagacions condueixen a pensar que el darrer, Nicolau, fou més aviat un còmplice i no autor "intel·lectual" del crim. Altra cosa són els altres protagonistes, Rosselló i Roca, precisament els que són esmentats a tota la producció musical i poètica posterior.

Guillem Rosselló era un soldat en reserva, per la qual cosa, quan foren detinguts, passà immediatament sota jurisdicció militar. Ell, durant tot el procés, negà tenir res a veure amb la violació i així consta en els documents:

Estimado Señor:

El Consejo de guerra Ordinario reunido en esta plaza el día 21 del presente mes para ver y fallar la causa instruída contra el soldado de la 1ª Compañía del Bon. de mi cargo Guillermo Rosselló, acusado **del delito de robo á mano armada en complicidad con dos paisanos en la noche del 3 al 4 del corriente y predio denominado Son Caparó**², pronunció la sentencia siguiente

Ha condenado el consejo de guerra y condena por pluralidad de votos al referido reo a la pena de ser pasado por las armas...

AMS. Document del Regimiento Infantería de Asturias número 31. Tercer Batallón. Número 11. "Participando q. el soldado Guillermo Rosselló ha sido pasado por las armas". 27 de febrer de 1851, signat per Anastasio Gornales, 1r comandant.

Què és el que fa d'aquest crim una història que encara perviu avui dia? Doncs la creació poètica que s'ha generat al voltant d'uns esdeveniments ben documentats històricament. Per un costat, sobreviu una glosa documentada per Ginard, i que és la raó que s'hagi donat credibilitat a una història d'amor entre violador i violada. Perquè tots, certament, creiem en la força de la glosa popular.

*Madona d'Es Caparó,
En Jordi Roca vos crida,
assegut a sa cadira,
s'acaba sa seva vida*

2 Les negretes són nostres i no del document original, proporcionat per l'AMS.

*i vos demana perdó.
Madona d'Es Caparó
vos poreu apreciar
que per vos varen matar
En Roca i En Rosseió.-
Per aquesta gran miloca
que hi ha dins Es Caparó,
mataren En Rosseió
i llavò en Jordi Joca.
En Jordi Roca n'era un
i en Rosseió un altre,
i En Toni de Sos Sastres
hi era que feia llum.
[Ginard 1975 (IV),130-131]*

La glosa, en realitat, és la que ha creat la idea que la madona des Caparó i Jordi Roca mantenien una relació. Si és analitzada en detall, no acusa de res directament a la madona. El que sí dona a entendre és que ella l'hagués pogut perdonar. Perdonar, per què? La resposta pot ser que, efectivament, es coneixien, i la gent de la contrada ho sabia³. Conèixer-se és una cosa, i mantenir una relació és una altra. Però quelcom estrany, podem aventurar, degué passar, per què una glosa fos mantinguda tant de temps. Aquest és, en realitat, el problema de fons. Perquè de saber el que va passar, tothom ho tenia més que clar. I no solament en tenim una versió, sinó que comptam amb tres documents diferents sobre les diligències i les execucions.

Dià 4 de febrer de 1851, entre sis y set horas del vespre tres homos anaren a robar en el predio el Caparó, y dià 5 a la una de la tarde ja los posaren presos en casa del jutje y dià 25, de dit mes en pasaren un per les armas dins la terra de la madona del amo en Domingo Rafalino prop dels Pontets. Este homo era de Ariañy, pero son pare era de Manacor, y per sos propis peus fumant un cigarro aná al suplici sens perdre un punt de

3 Això és probable, perquè es Caparó està entre Vilafranca, Petra i Manacor. Pels Papers de Salvador Martí podem albirar que Jordi Roca no era cap sant, ja que demana als pares presents –en el seu discurs final abans de l'execució– que mantinguin allunyats els seus fills del "casino", que és la perdició. O molt ens equivocam, o Jordi Roca no duia precisament una vida monàstica. Podem aventurar que a vegades (o sovint) devia passar pes Caparó. Podem aventurar també que aquesta petita banda devia saber qui hi havia, què es movia dins la finca des Caparó. No creiem que es prenguessin la molèstia del robatori sense estar informats abans del que hi havia exactament.

la marxa que tocava el tambor, cosa de admirar, y ajonollat demaná perdó.

Dia 13 de maig del referit any circa las deu de la nit, dugueren es patibulo per dar volta de garrot a un compañero del pasat per las armas dia 25 de febrer, anomenat un tal Roca de Petra y dia 20 de maig dit, a las onse y mitja del dia arribaren duas compañías de Cazadors, y dia 22 a las dey y minuts li daren vota de garrot, y ell propi antes de posarlo en es palo, esplicá los seus vicis que tenía, donant avís a tots los pares. Despues de mort, el Sr. Ecónomo D. Llorens Pascual Pre pujà demunt es cadafal, y feu una pràctica molt bona, referent a la vida y mort de dir Roca que feya enternir hasta las pedras. Me havia olvidat de dir que en punto de las nou del mati lo tregueren de la capella y demunt un ase lo dugeren a dit patibulo, ab unió de altre compañero anomenat un tal Sastre, descendent de Felanitx qui tambe anava demunt un ase, lo cual presencià la mort del dit Roca ab una argolla en es coll, y fonch condemnat a cadena perpetua. El espresat patibulo estava posat pardemunt la torre de s'Anagista en el camí qui va a la Cabana, y á las deu y dos minuts posaren dit Roca en el palo com tench dit y a las deu y cinch minuts ja va haver dada la ánima a Déu N^o Sr. Quedant en dit palo despres de mort hasta lo sol post.

Este any 1851. El blat se mantengué casi a un mateix preu, com era á 15, á 16. a 17. y a 17 i mig. Lo mes car a 18 & la barcella, cuyo any per molts parts de Mallorca va ser una cosa fora mida de poy y rovell en es sembrat. El jornal fonch tot lo any motl sensill com era 15.doblers, 16. y a 3 & los homos, y a las donas 1 &, set doblers, y no pasaren els vuyt, pues la fam qui es patia era de admiració. Feren algunas partions de escudella ba un billet, y los donavan duas escudellas per persona: mes en la Rectoría partiren algunas partions y donaven tres doblers per persona...

[PASQUAL ANDREU, Antoni (2013). «El noticiari (1809-1851) de Guillem Llull». A: *Manacor. Art i Societat. VII Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Ajuntament de Manacor, p. 259]

Noticia extraordinaria en este mismo año 1851

A los veinticinco días del mes de febrero del espresado año sobre las ocho horas de la mañana sucedió un caso muy extraordinario y fue que en dicha hora afucillaron Guillermo Rossello natural y vecino de la Villa de Petra por causa de haber usurpado en el predio del caparo y aberse echo resistencia y disparado una caramina y hiriendo un criado de la casa con un puñal y amas de esto forzando la Matrona en hiespuria y tenindo cópula carnal con la espresada Matrona no fue este que tuvo la copula sino q lo fue un compañero suio también natural y vecino de la villa de petra este afucillado fue el que disparo la carrabina i hirió con navaja i puñal el criado de la casa este fue militar y abia unos pocos meses que habia venido del servicio con un pase no con la licencia absoluta este fue tan desvergonzado o desenfrenado que después de aberle leído la sentencia le cayeron algunas lacrimas de los ojos pero muy pocas e inmediatamente pidió una rasca con anisete y 28 puros que se puso a comer y chupar sin paro hasta que lo llevaron al suplicio en la advertencia que salió de la capilla con un puro en la boca y con la cara de desenfrenado y siguió el paso muy ligero como si no hubiese muerte para el siguiendo la marcha del tambor y de las cometas de los soldados que venieron con el en esta de Manacor que fueron dos compañías este fue juzgado por el tribunal militar respecto que era soldado quando vió este desvergonzado el patibulo fue como

si viese un trono para coronarle y quando fue en el lugar del patíbulo lo hicieron arrodillar y aun llevaba el puro en la boca que le mandaron los señores jefes que se lo llevase y allí le retificaron otra vez la sentencia de muerte y después de averle leida el solo se levantó y con paso doblado se marchó a la silla y se asento a ella se compuso bien como si no fuese a el le taparon los ojos y le dispararon quatro balazos y después la comunidad que le había acompañado con la figura de la Sangre le bolvió a acompañar a la Iglesia y allí se isieron las exequias y se lo llevaron al cementerio. El robo se hizo a los quatro días del espresado mes cerca las ocho y media de la noche y el día siguiente ya los agarraron en la Villa de Petra estando para cenar en dicha villa y al cabo de nueve días la sumaria ya se concluyó.

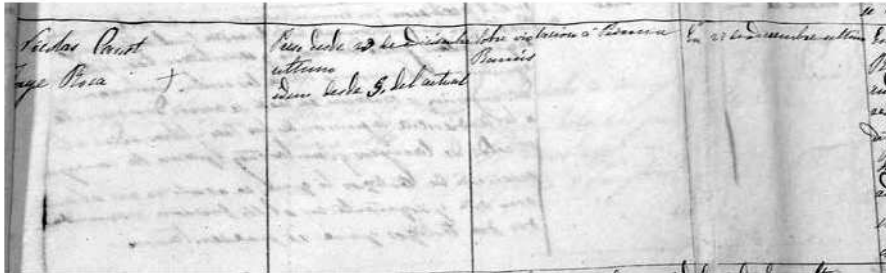
A los 28 dias del mes de Febrero de 1851 se concluyo la sumaria del robo del predio llamado Escaperó el qual se essecuto del modo y manera siguiente. Jorge Roca natural y vesino de la Villa de Petra fue el que forzó la matrona del predio ariba espresado el que hizo las atosidades espresadas en la pagina anterior, este fue el desgraciado que la came y el demonio le serraron los ojos para que acometiese esta maldad porque no la hiso por hambre ni por porque no tuviese lo suficiente para su gasto porque era de una casa bastante acomodada, soltero y sus padres vivientes, pero desobiente a sus preceptos, y Dios les castigó de esta manera y fue que a los 4 días del mes de Marzo del espresado año se hizo en la Torre de los Jesuitas de esta de Manacor un treato y el siguiente día a las 8 de la mañana y el clero con posesión llevando la figura de la presiosicima Sangre de Jesus y también mucha tropa el ejecutador de sentencia (ó Botxí) lo asentó sobre un buro acompañado con el otro su compañero par que presenciase todo lo que hyva de aser y cavalcando los dos se partieron al patíbulo acompañados del clero, toda la tropa, y muchísima familia del pueblo y de todas las Villas circunvecinas que vinieron para ver esta escena, llegado ya al lugar donde estaba aparecado el treato los desmontaron de los burros y subieron al patíbulo el qual ataron los verdugos [...N. N.....de son.....] y lo pusieron a la argolla y el desgraciado Jorge estando sobre el tablado rompió con estas palabras diciendo hermanos míos me perdonais y añadiendo padres y madres velat sobre vuestros hijos y no permitais que se partan un momento de vuestros lados y apartaos todos de las tabernas que esto asido la causa y que yo he acometido todos estos sucesos y por amor de Dios os ruego que me perdonéis y puesto al patíbulo le dieron vuelta de carrote.

[...] Y después el Economo hizo sobre el tablado un discurso sobre este pecado.

[Papers de Salvador Martí. APMD Manacor]

Ayer á las ocho y media de la mañana fue pasado por las armas en la villa de Manacor el soldado de la reserva Guillermo Roselló, uno de los autores del atentado cometido en el *Caparó*. Durante las veinte y cuatro horas que precedieron a la ejecución manifestó, según unos dicen, la resignación propia de un cristiano, y en su tránsito desde la capilla al lugar del suplicio, donde se hallaba reunido un numeroso gentío, patentizó la tranquila serenidad de un soldado, marchando siempre al compas de las cajas, y no parándose mas que una vez para encender un cigarro. Llegado que hubo al centro del cuadro, oyó con tranquilidad la sentencia, y marchó con paso firme á sentarse en el fatal banquillo, desde donde pidió perdón al concurso. Pocos momentos después había dejado de existir.

[*El Balear*, núm. 861, 26 de febrer de 1851, pàg. 3]

Extracte del foli 8. Causa contra Jordi Roca per la violació de Pedrona Ramis. AMM.

Malgrat aquesta documentació, ha quedat la imatge d'una madona cruel, que no perdona. Segons el codi penal vigent llavors (1848), si ella l'hagués perdonat públicament, Jordi Roca hagués estat condemnat pel robatori, però no per la violació, ja que ella hagués assumit que era una relació consentida. Això no passà, i per tant la violació fou un agreujant del robatori.

Qui era Jordi Roca? Nascut a Petra, en el moment de cometre el crim des Caparó es trobava en llibertat condicional. Perquè, "casualment", el desembre de 1849 havia estat acusat de violar una dona de Petra, anomenada Pedrona Ramis. Va ser empresonat després d'estar desaparegut més d'un mes després de cometre aquesta violació. Però mai arribà la sentència ferma, perquè, també "casualment", ja l'havien executat per una altra violació.

Per entendre com es produïren les diligències, veiem a la taula 1 que del primer crim, la violació a Pedrona Ramis, hi ha moltes entrades als folis corresponents del Jutjat de Manacor. Es demanen testimonis, sembla que hi ha documents que van i tornen, però finalment són posats (Jordi Roca i Nicolau Canet) en llibertat condicional. Nicolau Canet apareix citat a diferents folis posteriors, sempre por "hurto y vagancia". Cal aclarir que quan el crim des Caparó és comès, ell està tancat.

Procesados	Estado de cada una de ellos	Delito	Días en que empezaron las causas	Estado	Notas
Nicolás Canet a. Valent Jorge Roca	Preso desde diciembre ultimo Ausente	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 29 diciembre	Recibido parte en la noche del 28. Se trasladó al Juzgado en la villa de Petra y haciéndose cargo de las diligencias que formaba su alcalde las estimó sin intromisión por todo el día restituyéndose a su residencia a las nueve de la noche; en el día 30. Se dió cuenta a S.E. la audiencia territorial con testimonio. En el 31 se acordó exortar a los juzgados de Palma e Inca para la prisión del reo ausente y se pidió la partida de bautismo de un festigo al alcalde de Petra.	Foli 1 i Foli 1 v. Manacor 1 de gener de 1850.
Nicolás Canet a. Valent Jorge Roca	Preso desde 29 de diciembre último Ausente	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 27 de diciembre último	En el dos se despacharon exorto para la prisión del ausente en el cuatro se unió una partida de bautismo de un testigo y se pasó la causa al promotor que la debolvió en el 9 pidiendo (nuevas?) diligencias se despachó orden para la comparecencia de testigos. Al Alcalde de Petra se amplió la indagatoria al reo, para (?) se cite y se cesaminó (?) un guardia en el 11. En el 14 se dió cumplimiento a la certificación ordinaria de la superioridad y en el día de hoy se ha unido un exorto debuelto por el Juzgado de Palma y se ha hacordado recordar al alcalde de Petra la comparecencia de testigos	Foli 3 v. 15 gener 1850
Nicolás Canet Jorge Roca	Preso desde 29 de diciembre último Ídem desde el 5 del actual	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 27 de diciembre último	En el día 5 presente la guardia civil al reo prófugo Jorge Roca se le notificó el auto de prisión en el 6 se le recibió indagatoria y pasó la causa al Promotor en el 7 se unió un exorto debuelto de Inca. En el 10 pidió el Promotor varias diligencias que se acordaron ampliándose a dicho Roca su indagatoria y despachó orden al alcalde de Petra además de otra que se había dirigido el día anterior y en el de hoy se le recuerda el cumplimiento de ambas.	Foli 8. Febrer 1850

Nicolas Canet Jorge Roca	Preso desde 29 de diciembre último. Preso desde 5 de febrero último	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 27 de diciembre último	En el 17 fue examinado un testigo, en el 18 se unieron dos órdenes, y se despachó otra que fue unida en el 23 habiéndose unido en el día anterior las circulares que debolvió el Juzgado de Palma en busca del reo Roca, a quién en el 27 se le recordó la debolución del otro exorto que lo ha debuelto y ha sido unido en el día de hoy en el que pasa la causa al Promotor fiscal	Foli 10. 1 de març de 1850
Nicolás Canet Jorge Roca	Preso desde 29 de diciembre último. Preso desde 5 de febrero último	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 27 de diciembre último	La debolvió el promotor fiscal en el 2 unido testimonio de causas se recibieron las confesiones en el 5 y volvió la causa al fiscal que la debolvió en el 14 y en el día de hoy se ha dado traslado a los reos por 4 días a cada uno	Foli 14. Manacor, 15 de Març 1850
Nicolas Canet Jordi Roca	En libertad bajo fianza desde 16 de marzo último	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 29 de diciembre último		Foli 16. Manacor1 abril 1850
Nicolas Canet Jorge Roca	En libertad bajo fianza desde 16 de marzo último	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 29 de diciembre último	Hasta el 4 se hicieron las citaciones y el 5 se unió una orden y en el 11 un exorto habiéndose ratificado los testigos en el 5 cuyas dilig. se unieron en el 12 que terminó las pruebas no habiéndose sentenciado por la salida del Juzgado a la formación de una causa	Foli 18. Manacor a 15 de abril de 1850
Nicolas Canet Jorge Roca	En libertad bajo fianza desde 16 de marzo último	Sobre violación a Pedrona Ramis	En 20 de diciembre último	Sentenciada en el 17 y remitida en consulta en el 19	Foli 20. 1 maig de 1850

Taula 1. AMM 1981/1 Estat de les causes criminals del Jutjat de primera instància i instrucció de Manacor.

Del crim des Caparó, solament hi ha dues entrades al mateix foli. Breus, concises.

Procesados	Estado de cada una de ellos	Delito	Días en que empezaron las causas	Estado	
Jorge Roca Miguel Nicolau	Presos desde el 9 del actual	Sobre robo y forzamiento con violación a Catalina Aina Cànaves	En el 4 del actual	En el 4 y denunciado el hecho se trasladó el Juzgado al Predio es Caparó e instruidas las primeras diligencias y tomadas varias disposiciones volvió a su residencia y al día siguiente aprendados los reos y prestadas sus indagatorias se acordó su prisión y desde esta fecha hasta el presente se ha completado el sumario sea inhibido el Juzgado ha puesto cumplimiento a la aprobación de desinhibición Han sido acusados los dos reos restantes que han evacuado su defensa hoy y se recibe la causa a prueba la causa por 24 horas. Se sentenció en el 5 y se remitió consulta en el 8	Foli 56 v. 15 de febrer de 1851
Jorge Roca Miguel Nicolau	Presos desde 5 de febrero último	Sobre robo en el Caparó	En 4 de febrero último	En el 17 fue sentenciada y remitida en consulta	Foli 58. Manacor primero de marzo de 1851

Taula 2. AMM 1981/1 Estat de les causes criminals del Jutjat de primera instància i instrucció de Manacor.

Si tenim en compte el passat delictiu de Jordi Roca, alguns el podrien considerar un criminal reincident. L'advocat Martí Truyols Bonet⁴ aclareix aquest punt:

[...] si es pensa que Jordi Roca era reincident, no ho podem dir així. No havia estat condemnat per la violació de Pedrona Ramis [...] pens que aquesta reincidència inexistent no és el que provoca la sentència de pena de mort. Ell va estar empresonat, però seria el que avui anomenariem presó preventiva o presó provisional. Hagués pogut ser reincident si aquesta causa de Pedrona hagués estat sentenciada, amb una condemna ferma [...]

4 Volem agrair l'assessoria jurídica rebuda de Martí Truyols Bonet –advocat, Pere Aguiló Crespi –advocat, Inspector de Treball i ex Conseller de Treball del Govern de les Illes Balears, i Fernando Nieto Martín, magistrat i President de la Sala del Contenciós Administratiu del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana. Així mateix la inestimable ajuda de Pilar Castor (AMM) i d'Antoni Pasqual Andreu, que ens recordà la contribució del “Noticiari de Guillem Lluïll”. També volem agrair l'ajuda d'Andreu Mesquida (descendent de Catalina Aina Cànaves) i de Joan Servera Cabrer, que ens donà a conèixer l'estudi de Segura Salado i del qual fou la idea de presentar aquesta comunicació.

[...] les actes del judici tocarien conservar-se, si no estan perdudes. I allà no caldria recórrer a càbales, veuríem la veritat [...] Però ganivetejar al missatge era suficient per condemnar-los a mort. Són dues condemnes per dos tribunals diferents, però el fet de que aplicassin la mateixa pena vol dir que, fins i tot sense madona des Caparó, sense ella, la sentència hagués pogut ser la mateixa. Si jo entro a robar i jo mutilo o fereixo a algú, el tribunal me pot condemnar a mort (segons el codi vigent llavors). I això va ser el cas. Perquè ens hem de fixar que en el cas del tribunal militar, no es va jutjar en cap moment la violació. No podem dir que fos una pena justa (les penes de mort no ho són), però sí que podem dir que es va aplicar el codi vigent.

[Entrevista a Martí Truyols Bonet, 4/05/2016]

Pel que sembla, el tribunal de Manacor va dictar sentència i “en el 17 fue sentenciada y remitida en consulta”, com es pot observar a la taula 2. Aquest fet ens dóna una de les claus d'aquest procés, perquè es veu que el tribunal de Manacor havia de fer ratificar la sentència per l'Audiència de Palma.⁵ I aquesta no hi va estar d'acord, com es pot llegir clarament a la notícia de Bernal:

MARZO 1º. —“Se notificó la sentencia a los reos de los delitos ejecutados en el *Caparó*. La Audiencia no estuvo del todo conforme con el fallo pronunciado por el Juez de Manacor, y condenó a Jorge Roca a la pena de muerte en garrote vil que debería sufrir en dicha villa y a Miguel Nicolau a la de cadena perpétua y a la de argolla, la que debería ejecutarse al mismo tiempo que sufriera la de garrote su co reo. Condenóse también a ambos delincuentes, a penas pecuniarias como reparación de daños y perjuicios causados a catalina Cánaves y al herido Juan Sansó. Hallábase fundamentado dicho fallo en que Roca y Nicolau estaban convictos y en parte confesos de ser autores del delito de robo con violencia en las personas y acompañado de violación, en que concurren en dicho delito las agravantes de haberse cometido de noche, en despoblado, con astucia, fraude y disfraz, con uso de una arma prohibida y con desprecio del respeto que merecía por su sexo la ofendida. Con respecto a Roca, autor de la violación y de la herida, no resultaba circunstancia alguna que atenuase su responsabilidad, al paso que en cuanto a Nicolau existía la de no haber tenido intención de causar todo el mal que la ejecución del delito produjo. Los defendió el abogado D. Jose Vidal y Pont”.-a.

[BERNAL, J. (1851), p. 470]

I aquí, potser, trobam l'origen de la glosa: el poble rebutjà el dictamen de l'Audiència de Palma, que empitjorava el que havia dictat el jutge de Manacor (que podem imaginar que no era la “pena de la vida”). I senzillament aquest mateix poble no ho va acceptar. I l'únic mitjà reivindicatiu que tenia, d'alguna manera, era la glosa, subratllant la possibilitat que la madona, finalment, pronunciés les paraules que podrien alleugerir la sentència, evitant tots els agreujants que la llei contemplava i que tanmateix foren aplicats.

5 Fou Fernando Nieto Martín, president de la Sala del Contenciós Administratiu del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana, qui va assenyalar clarament aquest camí, en una consulta informal: ell tenia ben clar que el tribunal de Manacor no estava habilitat per emetre una sentència ferma sense l'Audiència de Palma.

Pere Aguiló Crespí, també advocat, intentà contestar a la qüestió de per què la sentència fou canviada. I exposà que cal distingir entre el Codi Civil i el que és el Codi de Dret Processal, que regula els procediments i les formes en què s'ha de fer un judici. Enmig d'una certa confusió legal, al 1847, s'aprovà un document denominat "Las seis bases orgánicas", on es pot llegir que els tribunals de primera instància (aquí el de Manacor), que jutgen delictes greus, en el cas que la sentència no sigui apel·lada, s'ha de remetre en consulta a l'Audiència de referència (Palma). Si l'Audiència (i amb la intervenció del fiscal) no troba motiu per variar la sentència, doncs aquesta és executada tal com va dictaminar el tribunal de primera instància. Però això no va passar, l'Audiència de Palma va trobar motius més que suficients per canviar la sentència i condemnar a mort Jordi Roca.

Passat el temps resta, però, la cançó que Guillem d'Efak va crear sobre el *trobo* popular. I que aquest *trobo* va intrigar Guillem és cosa sabuda. I que la història el va interessar fins al punt d'afavorir la creació d'una de les balades més belles produïdes dins el moviment de la Nova Cançó. Tots els crítics han considerat sempre que la "Balada de Jordi Roca" i el "Blues en sol" eren l'exponent màxim de la creació *efakiana*. Per la seva senzilla bellesa condensada, per una melodia i una lletra que flueixen travessant clarament l'espai i el temps. Què en sabia, Guillem, d'aquesta història? Res millor que Cristòfol Pastor, *Pífol*, per aclarir aquest punt.

[...] aquest trobo ja se sabia d'antes de néixer en Guillem. Jo me'n record que deia [...] *Madona des Caparó, En Jordi Roca vos crida, assegut a sa cadira que vos demana perdó*. I ell sabia aquest *trobo*, sabia moltes coses de quan era petit que li havia contat el seu tio *Beia*, però quan li va posar tota sa lletra, va ser a Palma. Quan a Tous (s'home d'aquella artista, na Sara Montiel) no li deixaven posar el preu de les butaques. Per poder pujar el preu de les butaques va posar un espectacle al descans, i va contractar-lo a ell i sa seva primera dona. Es temps des descans (perquè posaven dues pel·lícules) va ser quan va treure aquesta d'en Jordi Roca, i llavors van dir si ho feia contra la pena de mort. I també la d'"Adéu Andreu" [...]

[...] Això és poesia... Aquesta dona s'havia quedat viuda, ses nines que tenia se moriren. I llavors es va casar amb l'amo de Rotana. Es de Rotana venen d'ella, és sa padrina... S'ha de mirar que en Guillem li ha posat més fama...

[...] En Guillem no volia fer mal a aquesta dona... jo li vaig dir, i per què has canviat es *trobo*, que diu: "assegut a sa cadira", i tu has posat "que li perdoneu sa vida"...i em va dir: "ai, és que això de sa cadira és massa gràfic... ja ho veuen, que a sa cadira el mataran", amb allò que no sé que els feien, per matar-los, pel coll...⁶

[...] Ell sempre va dir que era més poeta que músic.

[Entrevista a Tòfol Pastor (31-03-2016)]

6 Es refereix al garrot.

Com diu Joana Gomila⁷, qui es pot oposar a la creació de Guillem?

Ell l'únic que fa és dir "tu ta ti tu" on abans hi havia "ti ta tu tu". Fa una reelaboració. Però aquesta Balada... la música és tan hermosa, la lletra s'hi escau tant... molt poques vegades ho pots trobar. Jo la cant per aixó.

[Entrevista a Joana Gomila (abril del 2016)]

Cal tenir en compte tota aquesta documentació. Però al final, el que ens quedarà és la música i la lletra unides a una història: la balada de Jordi Roca i la madona des Caparó. A ella, a la madona, li hagués agradat saber que l'únic que resta és la bellesa d'aquesta cançó.

ARXIUS

AMM Arxiu Municipal de Manacor. 1981/1 Estat de les causes criminals del Jutjat de primera instància i instrucció de Manacor.

AMS Archivo Militar de Segovia.

Arxiu personal de Martí Truyols. Codi penal de 1848.

APMD Arxiu de la Parròquia dels Dolors, Manacor.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

D'EFÀK, Guillem (2016). *Obra poètica*. Pollença: El Gall Editor.

GINARD BAUCÀ, Rafel (1975). *Cançoners Popular de Mallorca. Tom IV*. Palma: Editorial Moll, p. XIX (Introducció), 130-131.

LLABRÉS BERNAL, J. (1962). *Notícies y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*. Tom III, p. 467 i següents.

MESTRE I SUREDA, B. (2010). *Balada d'en Guillem d'Efak*. Palma: Edicions Documenta Balear. (Menjants; 22)

PASQUAL ANDREU, Antoni (2013). «El noticiari (1809-1851) de Guillem Llull». A: *Manacor. Art i Societat. VII Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor. P. 241-263.

SEGURA SALADO, Josep (2000). *Es Caparó (Vilafranca i Manacor)*. [Estudi històric sense publicar]

VIBOT, Tomàs (2016). *La possessió mallorquina. Arquitectura, explotació i quotidianitat*. Pollença: El Gall Editor, p. 22, 194-195.

7 Que cantà la "Balada de Jordi Roca" dins Projected'Efak.

RECURSOS EN LÍNIA

<http://prensahistorica.mcu.es/es/estaticos/contenido.cmd?pagina=estaticos/presentacion>
http://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/resultados_ocr.cmd?posicion=361&formato_fechapublicacion=dd%2FMM%2Fyy&tipoResultados=NUM&forma=&id=72351
<http://hemerotecadigital.bne.es/results.vm?q=parent%3A0004311642&s=150&lang=es>
<http://blocs.mesvilaweb.cat/balutxo/?p=206380>
IB3 <https://www.youtube.com/watch?v=EZvkTzQLjAM>
Daily motion <http://www.dailymotion.com/video/x2gvbfq>
<http://magpoesia.mallorcaweb.com/Defak-nins/entrevistes.html> [aquí es parla directament del trobo, en veu de Guillem d'Efak]
<http://dbalears.cat/actualitat/Opini%C3%B3/la-balada-d-en-jordi-roca.html>
http://www.escriptors.cat/autors/efak/pagina.php?id_sec=3946
<https://www.youtube.com/watch?v=NJU5P9UBskY&feature=youtu.be>
http://www.arabalears.cat/balears/dactes-recordar-reivindicar-Guillem-dEfak_0_1288671306.html

ENREGISTRAMENTS EN LÍNIA

Joan Manel Serrat <https://www.youtube.com/watch?v=NJU5P9UBskY&feature=youtu.be>
<https://www.youtube.com/watch?v=2ML9kvpKTgQ>
Recitats de Biel Mesquida <https://www.youtube.com/watch?v=DaGn-MQzWEY>
L'Ovidi se'n va a palau <https://www.youtube.com/watch?v=dhiyq1odHZA>
Pep Alba, Tomeu Matamalas i Jaume Gomila <https://www.youtube.com/watch?v=oJp7K-KuzY0>
Projectedefak <http://www.viasona.cat/grup/projectedefak/malapesta/balada-den-jordi-roca>
Guillem d'Efak (minut 6:48) <https://www.youtube.com/watch?v=QQifOElEJI>
Versió en línia <https://www.youtube.com/watch?v=WKMfsS9UuOg>
Xeremiers de Petra, amb Mateu Xurí i Maria Antònia Gomila amb arranjament de Toni Galmés
<https://www.youtube.com/watch?v=VARMHHsgHfI>
Marcel Pich i Carles Rebassa
<http://www.vilaweb.cat/noticia/4231406/20150214/marcel-pich-carles-rebassa-diuen-guillem-defak.html>
Documental sobre Guillem d'Efak al programa Sal i Llum
<https://www.youtube.com/watch?v=vKSFbc3RMMQ>